

УДК 327.57

В. Я. Зимогляд, кандидат філософських наук, доцент

РЕГІОН У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто теоретичні підходи щодо розуміння нового етапу у розвитку глобальної регіоналізації. Наведено тлумачення і сутнісні характеристики поняття «регіон». Охарактеризовано тенденції формування регіонального політичного простору в контексті процесів глобалізації.

Ключові слова: *регіон, регіоналізація, глобалізація, регіональні підсистеми.*

Актуальність проблеми. Парадигма колективної безпеки у світі, закладена в роки «холодної війни», дала дуже серйозну тріщину і стала неефективною. Сьогодні, коли «холодна війна» залишилася у минулому і світ увійшов до нового тисячоліття, консенсусу в питанні про те, як прокласти шлях до стійкого мирного розвитку в Європі, так і не досягнуто. Події в Україні і навколо неї є тому підтвердженням. Стає зрозумілим, що питання, пов'язані із забезпеченням європейської безпеки, територіальної цілісності держав у Європі, завжди мали і мають велику актуальність, оскільки від цього залежать долі мільйонів людей, що живуть у Європі і світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розробки в галузі сучасної регіоналізації нині набули великого попиту як у теоретичному, так і в практичному плані. Питання регіоналізації і глобалізації посідає чільне місце в політико-економічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених. Серед них варто відзначити роботи вітчизняних науковців, зокрема В. Афанасьєва, І. Бураковського, М. Воротнюка, С. Гриневецького, О. Гончаренка, В. Дергачова, С. Жильцова, О. Левицького, В. Романенка, Л. Чекаленко та ін., а також зарубіжних — А. Аслунда, Р. Асмуса, Б. Баласса, М. Валя, Ж. Дюрозеля, З. Загурського, Д. Канна, М. Кітінга, Дж. Маркоффа, В. Іноземцева, Ф. Тоді, Е. Фрея, Б. Хокінга та ін.

Мета статті — дослідження сутності поняття «регіон» у системі політологічного знання, його характеристик як об'єкта і рівня політологічного аналізу, визначення місця міжнародного регіону в системі міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Зростаюча роль регіональних та субрегіональних підсистем обумовлюється насамперед новітніми тенденціями сучасних міжнародних відносин — глобалізацією, регіоналізацією, фрагментацією. Дійсно, в теперішніх умовах відбувається інтенсивний процес формування нової геоструктури світу, нового світопорядку і світовлашту-

вання. Серед тенденцій світового розвитку треба особливо виокремити процеси глобалізації, з одного боку, і дедалі зростаючу активність регіональної або субрегіональної інтеграції — з другого. Ці феномени виникли у другій половині ХХ ст. До початку ХХІ ст. вони сповнилися новим змістом, що дозволило визначити у процесах глобалізації принципово новий сучасний етап, а стрімкий ріст інтеграційних угруповань позначити як другу хвилю регіоналізму, або ж як «новий регіоналізм».

Вихідним у системній теорії є поняття «система», що тлумачиться як сукупність елементів, які взаємодіють між собою. Система передбачає наявність складу її елементів, специфічні взаємозв'язки між ними, структуру і середовище. Елементами системи виступають її найпростіші складові. Структура системи — синхронне поєднання її елементів. Середовище системи — це те, що впливає на систему і з чим вона взаємодіє. Функція системи — її реакція на взаємодії із середовищем, спрямована на збереження певного типу відносин між елементами системи, тобто на збереження стійкості даної системи.

Дуже важливим поняттям системного підходу є поняття «підсистема». Це може бути будь-який елемент системи або ж сукупність взаємодіючих елементів. Системний підхід дозволяє виокремлювати головні макрорегіони світу, актуалізувати характерні зміни загальних закономірностей у розвитку масштабних географічних утворень, ніж країни.

Головні ознаки системи — її взаємозв'язок із середовищем, яке встановлює її внутрішні основні риси; цілісність, здатність до збереження певної динамічної рівноваги, яка підтримує параметри системи в необхідному діапазоні.

В історії глобалізація реалізовувалася за допомогою різних механізмів: імперіями, торговими компаніями, ідеологіями, що й створювало різну архітектуру глобальності. Нині становлення і розвиток світоцілісності, на думку вчених і фахівців, проявляється насамперед у формуванні єдиного економічного, політичного та інформаційного простору [1; 2; 3].

Іншою надзвичайно важливою актуальною тенденцією сучасного світу є регіоналізація як процес інтегрування локальних спільнот та їхнє прагнення до автаркії. Регіоналізація проявляється передусім у локалізмі, розширенні кордонів між різними спільнотами, збереженні культурних відмінностей, посиленні відчуття виключності, виникненні самодостатніх економічних і політичних утворень, зокрема й наддержавного характеру.

Процеси глобалізації і регіоналізації актуалізували у філософській та науковій свідомості проблеми єдності і багатоманітності сучасного світу, перспектив світової цивілізації та культури. З'ясувалося, що регіональні підходи — найбільш розумна відповідь на виклики європейського й амери-

канського розмаїття, ключ до його розуміння. Регіон — це унікальна, повсякчас змінювана ситуація, суб'єкт, який сам себе вибудовує в результаті надскладних ігор коаліцій, груп, цінностей, норм, потреб. Причому система цих рамок відкрита і специфічна для кожного регіону. Регіони об'єднують людей і доповнюють один одного, співіснують. Регіон — це, безумовно, соціально-політичний феномен.

Поняття «регіон» застосовується в багатьох науках і має настільки різний зміст, що за бажанням практично будь-яка компактна територія може бути регіоном. Сучасна наука не дає загальноприйнятого визначення категорії «регіон». Довідкова література тлумачить регіон (від лат. *regio* — область, район) як певну територію країни або кількох країн з більш чи менш однорідними природними умовами і характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з відповідно сформованою матеріально-технічною, виробничою та соціальною інфраструктурою, а також своєрідністю соціально-політичних умов [4, с. 68–69; 5, с. 23].

Тлумачення даного поняття залежить від підходу до його аналізу та інтерпретації. Його зміст залежить від того, який конкретний зріз життя аналізується тією чи іншою наукою. Тому термін «регіон» має багато значень, тлумачень, визначень. Наприклад, існують економічне, культурологічне, політологічне, геополітичне, філософське, адміністративно-правове та інші тлумачення цього поняття. У той же час комплексне вивчення території включає величезну кількість об'єктів, явищ, різноманітних зв'язків та відносин. Якщо виходити з позицій системного підходу, то регіон не може бути нічим іншим, як територіальною системою [5, с. 36–37].

Територіальні системи — найголовніше поняття географії, тому доволі часто вони розглядаються як об'єкти географічного дослідження. Найбільш загальна, комплексна серед територіальних систем — геосистема, яка вважається загальногеографічним поняттям.

В економічній географії широко вживаним є поняття «територіально соціально-економічна система» (ТСЕС). Для найбільш широкої за змістом ТСЕС за радянських часів послуговувалися терміном «район» (економічний район). У 90-ті рр. його витіснив термін «регіон», яким позначають частину глобального простору, що має ознаки системності; це дозволяє розглядати регіон як єдине ціле. Отже, поняття «регіон» має бути покладене в теоретико-методологічну основу аналізу глобальної регіоналізації.

Філософська інтерпретація регіону полягає в акцентуванні на своєрідності регіону як особливого світу, з притаманними йому менталітетом, способом мислення, традиціями, світоглядом і світовідчуттям. У політичній науці дане поняття включає територіально-географічні, соціально-економіч-

ні, воєнно-політичні, культурно-ідеологічні, демографічні, історичні, цивілізаційні та інші аспекти. У політичній лексиці ним користуються або для позначення внутрішньодержавної адміністративної одиниці, або для виокремлення групи держав. Отже, у цьому розумінні термін «регіон» належить до рівня «вище» чи «нижче» від рівня держави — нації.

Американські політологи Л. Канторі та С. Спігела в 1970 р. дали відоме визначення регіону — як району світу, який охоплює географічно близькі держави, котрі утворюють у міжнародних справах взаємопов'язані об'єднання. І хоча це визначення є доволі простим і зрозумілим, воно характеризується одностороннім підходом до географічного детермінізму, оскільки країни групуються й за іншими ознаками, зокрема за економічними, політичними, військовими, ідеологічними та іншими критеріями.

З огляду на головні якості системи регіон (як окремих вид системи) можна визначити як територію, що є складним територіально-економічним комплексом, який обмежено за ознаками наявності, інтенсивності, розмаїття та взаємопов'язаності явищ. Якщо говорити не абстрактно, а точно, з конкретною прив'язкою до реальності і міжнародних відносин, то під міжнародно-політичним регіоном слід розуміти сукупність явищ міжнародного життя, які відбуваються у певних територіально-часових координатах і зумовлені співвіднесеною з цими координатами спільною логікою. Регіон став важливим рівнем політичного дійства і діалогу, своєрідним місцем, де національні, наднаціональні та глобальні сили зустрічаються з місцевими вимогами, потребами, регіональними та місцевими спільнотами. У цьому розумінні суспільно-політична наука ще у 60-ті рр. ХХ ст. виробила низку критеріїв визначення регіону (або регіонів).

1. Регіони однорідні в соціальному і культурному відношенні. Це такі регіони, які складаються з держав з однорідним соціальним устроєм і культурою.

2. Регіон утворюється з держав зі схожими політичними ознаками та однаковою поведінкою на міжнародній арені. Це країни з однаковим державним та економічним устроєм.

3. Регіони перебувають у політичній взаємозалежності. Це група країн, об'єднаних у систему національних та міжурядових політичних інституцій.

4. Регіони економічної взаємозалежності складаються і проявляються в умовах внутрішньорегіональної торгівлі; міра залежності визначається пропорціями до національного доходу [6, с. 51–79].

Ідеальний варіант визначення регіону — збіг усіх названих критеріїв. Однак реальна світова політика й досі не надала такого прикладу. Навіть країни Європи не є регіональною цілісністю, адже сама Європа ділилася

раніше і ділиться нині на Західну та Східну, а Росія за багатьма параметрами не входить до регіону «Європа».

Плодотворність методу системного підходу полягає в тому, що його головним об'єктом є система, її властивості і ознаки, а також похідні від них категорії, застосування яких подеколи може вирішити завдання чіткішого визначення критеріїв регіону. Регіон — це водночас і цілісність, і частина цілого. Питання про співвідношення між частинами та цілим було вирішено ще Гегелем, який писав, що частини як щось таке, яке перебуває поза відношенням, є сутністю лише простої матерії і в цьому сенсі не є сутністю частини. Як частини вони отримують свої визначення тільки всередині цілого і тільки ціле робить їх частинами. З другого боку, тільки частини складають ціле [7, с. 104].

Теоретики-міжнародники, застосовуючи системну теорію, шукають детермінанту або групу детермінант, які пов'язують десятки держав в одну цілісну систему. Наприклад, «Хартія регіоналізму», прийнята Європейським парламентом у 1988 р., визначає регіон як гомогенний простір. При цьому гомогенність встановлюється на підставі таких критеріїв: фізико-географічна спільність; етнічна, мовна, конфесійна чи культурна єдність населення; спільне минуле; спільність господарських структур. Однак не весь набір означених критеріїв має бути присутнім у кожному конкретному випадку обов'язково. Цілком можлива переважна роль одного або двох. Але вся сукупність критеріїв, безумовно, створює неповторне поєднання, особливу, колоритну регіональну ситуацію.

Поняття «регіон» не є застиглим, суворо математично окресленим. Теоретики в галузі міжнародних відносин слушно застерігають від тотального і довільного «розтинання світу» на регіони, коли це робиться без докладного політичного аналізу. Вони вводять важливе для такого роду процедур поняття «міжнародний політичний регіон» (МПР). Цей регіон може збігатися або не збігатися з географічним, але в усіх випадках ці поняття не є тотожними. А. Воскресенський, наприклад, вважає: МПР — це прив'язана до територіально-економічного й національно-культурного комплексу (що ґрунтується на однорідності географічних, природних, економічних, соціально-історичних, національно-культурних умовах, якими вмотивовано його виділення) регіональна сукупність явищ міжнародного життя, об'єднаних загальною структурою і логікою таким чином, що ця остання та історико-географічні координати її існування взаємообумовлені [8, с. 498].

Дослідники звертають увагу на те, що міжнародно-політичний зміст терміна «регіон» досить гнучкий і не містить концептуальної суворості. Тому поняття «регіон» у літературі замінюють на «субрегіон», або ж обидва терміни застосовують паралельно.

У науковій літературі під МПР розуміють відносно самостійну підсистему міждержавних відносин, об'єднаних насамперед спільністю певних, властивих саме даному регіонові, політичних проблем і відповідних їм відносин. Отже, найважливішим критерієм для МПР є поняття політичних проблем. А це означає: метод системного підходу до визначення регіональних систем передбачає, що всі види відносин, зокрема й економічних, які реалізуються через державу, мають політичний характер [5; 9; 10].

За такого підходу категорія інтегративності цілісної системи, замінюється на категорію спільності політичних проблем, тому виникає непереборна суперечливість у розташуванні суб'єктів системи міжнародних відносин на глобальному і регіональному рівнях. Усе питання зводиться до взаємодії чогось або когось: системи суб'єктів міжнародних відносин, системи самих міжнародних відносин або ж системи детермінант (наприклад, політичних проблем). Така схема може спричинити втрату системотворчих орієнтирів, навіть голу абстракцію.

Згідно з філософською логікою цілісну систему характеризують як сукупність об'єктів, взаємодія котрих обумовлює наявність нових інтеграційних якостей, не властивих частинам (компонентам), які їх створюють. У цьому й полягає сутність розвитку системи через певні образи від нецілісності до цілісності; відмінність цілісної системи від простої сумативної системи, сукупності конгломерату.

Таким чином, у світлі логіки система міжнародних відносин забезпечується інтегративністю системи, а не простою множиною міжнародних зв'язків як безпосередньою даністю. Така система здатна забезпечити сумісність різних суб'єктів міжнародних відносин між собою; системи міжнародних відносин і міжнародної правової системи через детермінанти об'єктивно-суб'єктивного характеру (інтереси, потреби, цілі, наміри тощо), які в політиці позначені поняттями «мир», «безпека», «співробітництво», «суверенітет», «змагання», «розвиток» і т. ін.

Водночас, попри чітке визначення критеріїв системи, досі проблематичним залишається питання про релевантність (подібність, збіг) цих критеріїв, їх диференціювання, діапазон таких диференціацій. Дискусії з цього приводу тривають. Зрозуміло одне: регіон — цілісна ділянка території, що відрізняється певною однорідністю, однак не має чітких кордонів.

Регіони можна розчленувати за географічним принципом. Макрорегіони — це Азія, Африка, Америка, Європа, Австралія з Океанією. Мезорегіони (середні регіони) — Центральна, Північна, Південна Африка; Північно-Східна, Південно-Східна, Південна, Західна. Центральна Азія; Північна Африка, Африка на південь від Сахари. Можна поділити світ на субрегіони (мікрорегіони) — Північну, Центральну, Східну, Південну, Західну Європу.

Виокремлюють також історико-культурні регіони — китайський, корейський, індокитайський (в'єтнамський), арабський, індоіранський, тюркський, російський, північноамериканський, латиноамериканський, африканський.

Інакше виглядатиме поділ світу на регіони за культурно-релігійним критерієм. До них зазвичай відносять конфуціансько-буддійський, індуїстський, мусульманський, православний, західнохристиянський, латиноамериканський.

Деякі країни за низкою ознак і критеріїв можуть входити не до одного, а до кількох регіональних кластерів¹. За приклад можна взяти СРСР і Росію, які не тільки займали проміжне положення між Європою і Азією, а й територіально належали до різних культурно-історичних і культурно-релігійних сфер: західнохристиянської, мусульманської, конфуціансько-буддійської та ін. Загалом дослідники поділяють регіони на дві великі групи: державні та міжнародні регіони, що й справді відображає дійсність у всій її повноті. Доречно зауважити: особливість, якої набувають державні і міжнародні регіони за сучасних умов, полягає в тому, що вони переходять у нову фазу свого розвитку. Нині державний регіон дедалі більше виходить за межі взаємодії всередині держави і починає активно функціонувати на міжнародній арені. Фахівці з міжнародних відносин і світової політики характеризують цей процес як трансформування відносин у світополітичні.

У процесі бурхливого розвитку міжнародного співробітництва формуються міжнародні регіони. Вирізняють два види таких регіонів: транснаціональні та транскордонні. Транскордонні регіони включають держави, пов'язані в політичному чи економічному відношенні, або такі, що мають подібність за соціально-культурними та/або етнорелігійними ознаками (соціально-культурні регіони) [11].

Транснаціональні регіони часто складаються на основі спільних політичних інтересів, насамперед для гарантування воєнної безпеки (такі як НАТО, Варшавський договір); для узгодження і декларування подібності політичних позицій у міжнародних відносинах (наприклад, Ліга арабських країн, Організація африканської єдності). Європейський Союз переконливо демонструє ефективність створення транснаціональних регіонів на основі формування єдиного економічного простору, що й посилює політичну єдність ЄС і сприяє появі елементів соціально-політичної спільності.

Суб'єктами, які утворюють транснаціональні регіони, виступають держави. Чинником їх створення є більшою мірою спільність політичних та економічних інтересів.

¹ Кластер (англ. *cluster* — скупчення) — поєднання кількох однорідних елементів, яке можна розглядати як самостійну одиницю з певними властивостями.

Транскордонні регіони виникають у ході співробітництва адміністративно-територіальних і муніципальних утворень. Елементами транскордонного регіону стають ті самі елементи, які характерні для регіону взагалі: господарючі суб'єкти, соціально-територіальні, етнотериторіальні і геодемографічні спільноти, населені пункти, соціоекосистеми, органи управління територіями. Сукупність кожного із цих видів елементів може бути основою формування галузевих регіонів: економічних, соціальних, політичних, етнічних, геодемографічних та ін. Для них характерні ті самі компоненти і види зв'язків, що й для регіонів взагалі, однак характер дій та зв'язків має істотні відмінності, які залежать від ступеня проникності кордонів.

Трансграничний регіон більшою мірою характеризується двома видами акторів: це господарючі суб'єкти й органи управління територією — владні структури різних країн. Ознаками транскордонного регіону є: неперервність територій, тобто можливість прямого транспортного сполучення; наявність органів управління, представлених у різних формах і з різними функціями; доволі тісні економічні зв'язки суб'єктів, що знаходяться в регіоні; тісні соціальні зв'язки (в галузі культури, спорту, освіти, науки); наявність спільної або скоординованої інфраструктури (наприклад, транспортної, енергетичної); у деяких випадках — спільне історичне минуле та етнічна подібність.

Елементами міжнародних регіонів стають різні суб'єкти, залежно від того, про які регіони йдеться: економічні, політичні або соціально-культурні.

Соціально-культурні регіони утворюються на нижчих рівнях — як соціуми, соціально-територіальні громади; далі можна говорити про етнографічні або етнічні регіони, потім про субцивілізаційні та цивілізаційні територіальні утворення. Міжнародні соціально-культурні (і транснаціональні, і транскордонні) регіони з'являються там, де сусідами є країни з подібним етнічним або релігійним складом населення, яке має спільне історичне минуле. Це гомогенні регіони, які виділені за принципом однорідності ознак культури.

Міжнародні економічні регіони утворюються на транснаціональному рівні у процесі економічної інтеграції держав на підставі міжнародних договорів. У таких регіонах величезного значення набувають зв'язки між господарюючими суб'єктами, особливо зв'язки всередині ТНК. У таких випадках формуються транскордонні територіальні системи, наприклад «трикутники росту» [12].

Суб'єктами, які формують адміністративно-політичні транснаціональні регіони, виступають держави. У композиції такого типу регіонів адміністративно-територіальні і муніципальні утворення також наділені певними повноваженнями в реалізації міжнародних відносин. До їхньої компетенції

входить право здійснювати прикордонне співробітництво, укладати угоди з відповідними суб'єктами сусідніх країн, вступати до різних асоціацій тощо. Тому їх теж можна розглядати як елементи територіальних систем і транс-кордонних регіонів.

Еволюційний підхід до регіонального розвитку дозволив упорядкувати різнобічні погляди на еволюцію та регіональні макропроцеси. Інакше й бути не може. Зрештою, регіону, як й іншим соціальним утворенням, притаманні ріст і розвиток, стагнація і занепад, перебіг таких регіональних мікропроцесів, як регіоналізація та регіоналізм.

Необхідно зауважити, що практично всі регіональні підсистеми міжнародних відносин пройшли у своєму розвитку передрегіональну стадію регіоналізації. Ще до глобалізації, інтернаціоналізації суспільних відносин на загальносвітовому рівні відбувалась інтернаціоналізація зв'язків на регіональному рівні, яка отримала назву «регіоналізація».

Регіоналізацію міжнародних відносин необхідно розглядати в контексті глобалізації. У підходах до аналізу цих двох процесів немає єдності. Одні дослідники вважають регіоналізацію складовою частиною глобалізації, інші — альтернативою.

Головне питання у вивченні нашої проблеми полягає у тому, яким є співвідношення глобального та регіонального рівнів. Воно ж породжує чимало питань і про механізми взаємодії регіональних (під)систем, і про членування регіонів, і про співвідношення регіональних підсистем із цивілізаціями, і про взаємозв'язки глобалізаційних процесів з процесами регіоналізації та інтеграції.

Сьогодні на більшість сформульованих питань немає доведених або перевірених практикою відповідей. Саме цим можна пояснити існуючу аналітичну розмитість таких понять та їх параметрів, як регіон, регіональна система та підсистема, регіоналізм та регіоналізація.

Регіоналізація належить до процесів, які мають емпіричний характер і приводять до становлення відносно цілісного регіону. Процес регіоналізації може бути генерований як окремим регіоном із середини, так і зовнішніми силами, тобто оточенням. Зовнішні фактори (провідні держави світу), як правило, здійснюють регіоналізацію відносно регіонів, які не в змозі проводити власну політику розбудови, без участі інших сил.

З методологічної точки зору важливо виділити дві взаємопов'язані форми регіоналізму : внутрішньодержавну та міжнародну. У першому випадку йдеться про об'єднання суб'єктів усередині держави, створення на її території нових, внутрішньодержавних регіонів. У другому випадку вихід територіальних суб'єктів і регіонів на міжнародний рівень обумовлює появу форми міжнародного регіоналізму. Власне, регіоналізація — це процес ре-

гіонального структурування простору, підвищення ролі регіонів в соціально-економічному й політичному житті суспільства загалом і окремих громадян.

Для того щоб сукупність держав, які стали певною спільністю, перетворилась на регіон, необхідна наявність таких ознак: спільна історична доля, присутність властивих лише цій групі держав особливостей культури (матеріальної та духовної), географічна єдність території, подібні типи економіки, спільна робота в регіональних міжнародних організаціях.

У нашому контексті регіоналізм аналізується в таких категоріях, як соціальна згуртованість етнічних, расових і мовних груп, які проживають разом; економічна взаємодоповнюваність тих господарських і промислових одиниць, які працюють у межах даної території; сумісність загальних цінностей, пов'язаних із культурою, релігією, історичними традиціями; політична солідарність.

Найбільш вдалою матрицею поняття «регіоналізація» як макропроцесу є його економічна складова. У такому баченні регіоналізація, по-перше, виступає наслідком міжнародного розподілу праці, посилення впливу зовнішніх факторів на відтворення, що вимагає виходу виробництва за національні межі; по-друге, є інструментом оптимізації економіки; по-третє, слугує засобом підтримання відносної рівноправності у світі; по-четверте, регіоналізація — породження глобалізації і водночас інструмент протидії негативним наслідкам глобалізаційних процесів.

Іншим регіональним макропроцесом може стати регіоналізм, який ще не отримав загальноприйнятого визначення. У багатьох випадках регіоналізм ототожнюють з регіоналізацією.

У рамках сучасного регіоналізму часто визначають два напрями: «старий регіоналізм» і «новий регіоналізм». Головна мета «старого регіоналізму» полягала у прагненні підняти рівень розвитку депресивних, безперспективних і дотаційних регіонів, зняти суперечності між «провідними центрами» й «відсталими регіонами», національними столицями й провінціями.

«Новий регіоналізм» (або «друга хвиля регіоналізму» 80–90-х рр. ХХ ст.) був обернений до проблем регіональної (міждержавної) інтеграції та регіонального співробітництва. Тут ішлося не просто про євроінтеграцію, а про формування у межах Європейського Союзу міждержавних об'єднань [13; 14].

Проміжний щабель між «старим» і «новим» регіоналізмом у Європі займають «єврорегіони» [8; 15]. Їх створення розпочалося в 80-х рр. минулого століття на базі міжурядових угод європейських держав. Вони включали територіально-адміністративні одиниці по обидва боки кордонів. Єврорегіони розглядалися як сфери співробітництва прикордонної місцевої влади і громад з метою зміцнити та розвинути взаємовигідне співробітництво у сферах економіки, культури охорони природи.

Європа регіонів — поняття, що виникло внаслідок кризи держави-нації, завдяки глобалізації економіки, розвитку інтеграційних процесів, водночас із пробудженням активності на місцях у середовищі локальних етнічних спільнот, які були знівельовані під тиском науково-технічної революції. Ось чому в архітектурі європейського континенту за умов розвитку європейської інтеграції суб'єктами всіх означених процесів стали як субнаціональні регіони, узаконені адміністративно-територіальним поділом європейських країн (департаменти у Франції, федеральні землі в Німеччині, кантони у Швейцарії, графства у Великій Британії, області в Італії та ін.), так і регіони, що утворилися внаслідок транскордонного співтовариства.

Універсальної моделі регіоналізму немає. Про це свідчить формування світових полюсів економічного і технологічного розвитку. Умовно можна виділити чотири типи макрорегіоналізму: атлантичний (західний), європейський, американський, азійський.

Європейська модель регіоналізації міжнародних відносин ґрунтується на пріоритеті прав та інтересів особистості перед правами та інтересами будь-якої спільноти. Особливості американського регіоналізму полягають у тому, що американці перетворили географічну периферію на світовий пояс високих технологій. Східний регіоналізм ґрунтується на поетапній відкритості до світових ринків з авторитарною державною владою.

Регіональні угруповання — це воєнно-політичні та економічні об'єднання, блоки країн. До найбільших належать: воєнно-політичний блок НАТО, Європейський Союз (ЄС), Північно-американська асоціація вільної торгівлі (НАФТА), організації Азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Організація Африканської Єдності, Шанхайська організація співпраці (ШОС) та ін.

Сьогодні в міжнародних відносинах на перший план виходять регіональні конфлікти, яким притаманні висока інтенсивність, широке застосування збройної агресії та здатність втягувати у свою сферу сусідні регіони, руйнуючи тамтешні історично сформовані системи колективної безпеки. Регіональні конфлікти безпосередньо пов'язані з глобальними. З одного боку, вони виступають як одна з форм назриваючих глобальних конфліктів, а з другого, можуть прискорювати визрівання таких конфліктів.

В основі регіональних конфліктів лежать суперечності у сфері економіки, політики, релігії та ідеології, і вони відбуваються зазвичай у руслі національно-етнічних і релігійних сутичок. Такі конфлікти, як правило, тривалі і справляють безпосередній вплив на систему міжнародних відносин.

Регіональні конфлікти відрізняються за складом суб'єктів, якими виступають адміністративно-територіальні утворення або етнічні групи усередині

ні держави, а також держави чи коаліції держав. При цьому важливо пам'ятати, що головну роль серед суб'єктів регіональних конфліктів виконують політичні, економічні та національно-етнічні еліти. Територіально регіональні конфлікти охоплюють великі географічні простори (регіони) і залучають у свою орбіту значні маси людей, відчутно впливаючи на їхні долі, здебільшого негативно. Регіональні конфлікти відрізняються своєю динамічністю. Коріння конфліктних ситуацій часто сягає в далеке історичне минуле і пов'язане з традиціями народів, їх соціально-економічним та культурним розвитком.

Найефективнішим засобом розблокування регіональних конфліктів є переговори. Саме інститут переговорів у сучасних міжнародних відносинах став основним засобом нівелювання суперечностей, який дозволяє встановлювати мирні стосунки між учасниками регіональних конфліктів.

Людство накопичило великий досвід у відведенні ймовірних конфліктів та врегулюванні вже існуючих. Воно має такий серйозний інструмент, як міжнародне право, що базується на безумовному поважанні суверенітету, незалежності, права народів на самостійний вибір шляху розвитку; шанобливе ставлення до законних урядів; поважання зобов'язань і угод, укладених між державами у повній відповідності з міжнародним правом, яке вимагає відмови від мислення воєнно-силовими категоріями. Ось чому однією з провідних у сучасних міжнародних відносинах є проблема визначення ролі регіоналізму в процесі підтримання і забезпечення миру та колективної безпеки.

Сьогодні вчені з тривогою обговорюють загострення глобальних суперечностей і проблем розвитку на регіональному рівні. Вони враховують і те, що на стані регіональної безпеки позначається зовнішній тиск провідних нерегіональних держав і впливових транснаціональних акторів.

Висновки. У міру зростання взаємозалежності у світі, яка зумовлена глобалізацією та міжнародною інтеграцією, сфери діяльності регіонів та їхні інтереси набувають міжнародних масштабів. Широке міжнародне співробітництво регіонів формує новий, динамічний рівень у транскордонних відносинах. За умов переходу до багатополюсності регіони та регіональні держави здатні посилити свій вплив у світі, підкоривши слабших сусідів. Водночас малі країни, використавши регіоналізм, можуть поліпшити свої позиції на світовій арені.

Очевидно, що регіоналізація та регіоналізм дедалі поширюватимуться і набуватимуть динаміки розвитку в геополітичних межах регіонів. Адже у них, як підказують практика і здоровий глузд, зацікавлені всі учасники міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронов І. О. Глобалізація і політика: реалії і перспективи соціальних трансформацій / І. О. Воронов. – К. : Генеза, 2004. – 287 с.
2. Глобалізація : навч. посіб. / М. Вотс, В. Босхард, Д. Хамелс та ін. ; пер. з англ. В. Алексахин ; адапт. Н. І. Гражевська. – К. : Амадей, 2007. – 476 с.
3. Глобалізація і безпека розвитку : кол. моногр. / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; за ред. О. Г. Білоруса. – К. : КНЕУ, 2001. – 773 с.
4. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
5. Кулматов К. Н. Региональные аспекты международных отношений / К. Н. Кулматов, А. В. Митрофанова. – М. : Восток-Запад, 2010. – 536 с.
6. Барыгин И. Н. Международная регионалистика : учеб. для вузов / И. Н. Барыгин. – СПб. : Питер, 2009. – 384 с.
7. Гегель Г. Ф. Работы разных лет : в 2 т. Т. 2. Серия: Философское наследие / Г. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1973. – 630 с.
8. Воскресенский А. Д. Теоретико-прикладные аспекты регионального измерения международных отношений / А. Д. Воскресенский // Современные международные отношения и мировая политика : учеб. для вузов / отв. ред. А. В. Коркунов, МГИМО(У) МИД России. – М. : Просвещение, 2004. – С. 494–500.
9. Дергачев В. А. Регионоведение : учеб. пособие / В. А. Дергачев, Л. Б. Родомский. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2011. – 519 с.
10. Туровский Р. Ф. Политическая регионалистика [Электронный ресурс] / Р. Ф. Туровский. – PDF. ГУ ВШЭ, 2006. – 792 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/353784/> Дата доступа: 31.05.2014.
11. Корнеевец В. С. Международные транснациональные и трансграничные регионы: признаки, особенности, иерархия / В. С. Корнеевец // Вестн. РГУ им. И. Канта. – 2010. – № 1. – С. 27–34.
12. http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировая_экономика.
13. Спартак А. Н. Современный регионализм / А. Н. Спартак // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2011. – № 1. – С. 3–15.
14. Песцов С. К. Регионализм: содержание и этапы общей исторической динамики / С. К. Песцов // Вестн. МГУ. Сер. 12: Политические науки. – 2009. – № 2. – С. 47–61.
15. Зонина Т. В. От Европы государств к Европе регионов? / Т. В. Зонина // Полит. исслед. – 1999. – № 5. – С. 155–164.

РЕГИОН В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Зимогляд В. Я.

Рассмотрены теоретические подходы относительно понимания нового этапа в развитии глобальной регионализации. Представлены толкование и сущность ха-

рактистик поняття «регіон». Охарактеризовані тенденції формування регіонального політичного пространства в контексті процесів глобалізації.

Ключевые слова: регіон, регіоналізація, глобалізація, регіональні підсистеми.

A REGION IN SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

Zimoglyad V. Ya.

In the article theoretical approaches are considered in relation to understanding of the new stage in development of the global revivifying. Interpretation and essence of descriptions of concept are presented «region», the tendencies of forming of regional political space are described in the context of processes of globalization.

Key words: region, revivifying, globalization, regional subsystems.

УДК 321(477):316.4.063.6

О. М. Сахань, кандидат соціологічних наук, доцент

ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ ВЛАДИ НА ПЕРЕБІГ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблему виникнення деструктивного вектора в політичному процесі України в умовах дестабілізації держави та суспільства. Проаналізовано причини, що впливають на формування деструктивних компонентів у сучасному політичному процесі, його перебіг, форми та наслідки. Запропоновано шляхи запобігання деструктивному впливу влади на перебіг політичного процесу в сучасній Україні.

Ключові слова: політичний процес, деструктивна політика, відповідальність влади.

Актуальність проблеми. Складна ситуація, в якій опинилася сучасна Україна, несе у собі різні варіанти майбутнього, серед яких — загроза територіальній цілісності, втрата незалежності та суверенітету держави, від чого залежить як безпека в Європі, так і світовий порядок у цілому.

Унаслідок низки подій, що розпочалися в листопаді 2013 р. після відходу колишнього політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на євроінтеграцію, утворення Євромайдану та початку революції, вже наприкінці лютого 2014 р. у перебіг подій втрутилася Російська Феде-